

Ідейні шукання Миколи Федюка

46

Творча доля цього кінорежисера, скажімо так, поки що не склалася, хоча, судячи навіть з одного фільму, режисерським даром він володіє. Навчався він на кінофакультеті ще в 70-х, нині вже 90-ті добігають до фінішу, а в нього лише один фільм. На своєму творчому старті Микола Федюк хотів знімати «те, що не дозволялось», а коли настала свобода творчості, до того, що він хотів, втратило інтерес суспільство, принаймні, імуща його частина, від волі якої і залежить реалізація режисера. «Апокаліпсис Івана» — вистражданий ще зі студентських часів сценарій за Василем Стефаником (зокрема, новелою «Сини»), настільки далекий від комерційно полегшеного видовища, що найближчі роки важко передбачити його кінематографічне майбутнє.

Отже, можна говорити про єдиний поки що фільм «Нам дзвони не грали, коли ми вмирили». Відчувається, що болюча тема трагічної боротьби УПА не була для постановника кон'юнктурною. Поставлений 1991 року, фільм став досить оперативною реакцією на свободу творчості. Більшість наших кінематографістів страждала від ідеологічної регламентації, а коли настала змога працювати (й на початку 90-х можна було знайти кошти на фільм), творчих задумів, наболілого виявилось не густо. Одне слово, — давай, говори, а сказати немає чого. Тому в кіно початку 90-х можна виявити дві лінії, які стали дитям свободи, — фільми про голод 1933-го та фільми, які розповідали про трагічні події повоєнних років на Західній Україні: «Секретний ешелон» Ярослава Лупія, «Карпатське золото» В.Живолуба, «Останній бункер» Вадима Ілленка, «Вишневі ночі» Аркадія Микульського, «Нам

Микола Васильович Федюк — кінорежисер, сценарист. Народився 1946 року на Хмельниччині. Два роки навчався на філософському факультеті Київського університету ім.Т.Г.Шевченка. 1979 року закінчив кінофакультет КДІТМ ім.І.К.Карпенка-Карого (майстерня Аврама Народицького). Задуми поставити фільми за власними сценаріями — «Автобіографія», «Сини» — не вдалося здійснити. Дипломна робота — к.м. фільм за оповіданням Дрюона «Стіна». Працював на Київській кіностудії ім.О.П.Довженка другим режисером у фільмах: «Високий перевал» (режисер В.Денисенко), «Легенда про княгиню Ольгу», «Лебедине озеро. Зона» (обидва — режисер Ю.Ілленко). Поставив фільм «Нам дзвони не грали, коли ми вмирили» (1991, студія «Галфільм») та «Амур і Демон» (1994, незавершений).

дзвони не грали...» Миколи Федюка. У них — моральна, мистецька реабілітація несправедливо засуджених, реабілітація самих історичних подій, прагнення дійти правди. Згодом з'являться «Атентат. Осіннє вбивство в Мюнхені» Олеся Янчука та «Страчені світанки» Григорія Кохана, де буде прагнення до об'єктивної зваженості, до безсторонності. У першому це виявляється в документальному характері висвітлення подій. В останньому ж наголошується, що у вирі кривавої війни немає правих і винних — всі є жертвами тотальної взаємної ненависті.

«Нам дзвони не грали...» тяжіє не стільки до документальності, скільки до узагальнення, до притчі. Навіть імена героїв — воїнів-братчиків Петра і Павла — не випадкові, мають на меті викликати асоціації з апостолами, які страждали за християнську релігію. Герої фільму — узагальнюючі образи, що втілюють боротьбу багатьох чоловіків і жінок, які ішли в ліси, брали до рук зброю, не маючи іншої змоги відстояти незалежність України. Багато для них важило слово, але найбільше — дія, вчинок, самопожертва.

Фільм значною мірою нерівний, відчувається брак міцної драматургічної колізії. Вчинки головного героя Петра (Валентин Троцюк), який вже в другій половині фільму лишається сам-один, виглядають не завжди вмотивованими

(викриває зрадника і відпускає його). «Йой, які ви стражденні!» – скрикне мати Петра (Валентина Зимня), побачивши їх на початку фільму. Такими стражденними вони і змушені залишатися аж до своєї загибелі – Павло раніше, Петро у фіналі.

Повторюю, автори фільму не прагнули робити бойовик. Але й не відгородились від пострілів, усього того, що пов'язане з війною, де на боці одних величезна армія, а на боці інших – тільки віра в те, що мусять вмерти, щоб залишитись бійцями за свою землю. Фільм є згустком болю верховинців (тут важливо підкреслити, що йдеться саме про них, бо витримана етнографічна автентичність). Автори зробили мудро, означивши конкретно географію дії, це не перешкодило локальній історії стати узагальнюючою. Сприяють часовій та географічній конкретизації костюми воїнів УПА, пісня «Лента за лентою набої подавай...», а виводять за межі історичного часу народні гуцульські колядки і «Ода радості» з 9-ї симфонії Бетховена, яка двічі звучить у фільмі, аби не тільки надати патетики, а й засвідчити світовий масштаб трагедії. Єдине, що заважає: та сама «Ода радості» звучала кілька років раніше у знаменитому фільмі «Покаяння» Тенгіза Абуладзе, ставши його кульмінацією. А в кіно те, що використане після когось, сприймається як запозичення, втрачає новизну.

Біблійні ремінісценції фільму, які творять Валентин Троцюк (Петро) і Володимир Соловйов (Павло – слід зазначити, що російський актор органічно вписався в образ дядька-гуцула), також виводять його на загальнолюдські масштаби. До речі, у фільмі постійно наголошується на релігійності Петра, який страждає, що змушений воювати, його розриває суперечність між необхідністю боротьби і смиренністю перед Богом, він просить Бога простити йому гріхи. Разом з тим, найцінніше у фільмі – це житейські

подробіці, окремі деталі, епізодичні образи (наприклад, зіграний Бориславом Брондуковим дядько - він вимовляє усього кілька слів і зовні нейтральний, але разом з тим відчуваєш, що в душі вболіває за братчиків, бачиш характер). Цікаво вибудована сцена кохання, самотнє вінчання Петра з коханою, яким так і не випаде більше побачитись. Їх тільки двоє перед образами, вони говорять молитву, але музичний ряд творить відсутнє в кадрі, але справжнє весілля. Павло в цей час порає худобу – його господарський інстинкт не зник, хоча він вже немало часу провів у війську.

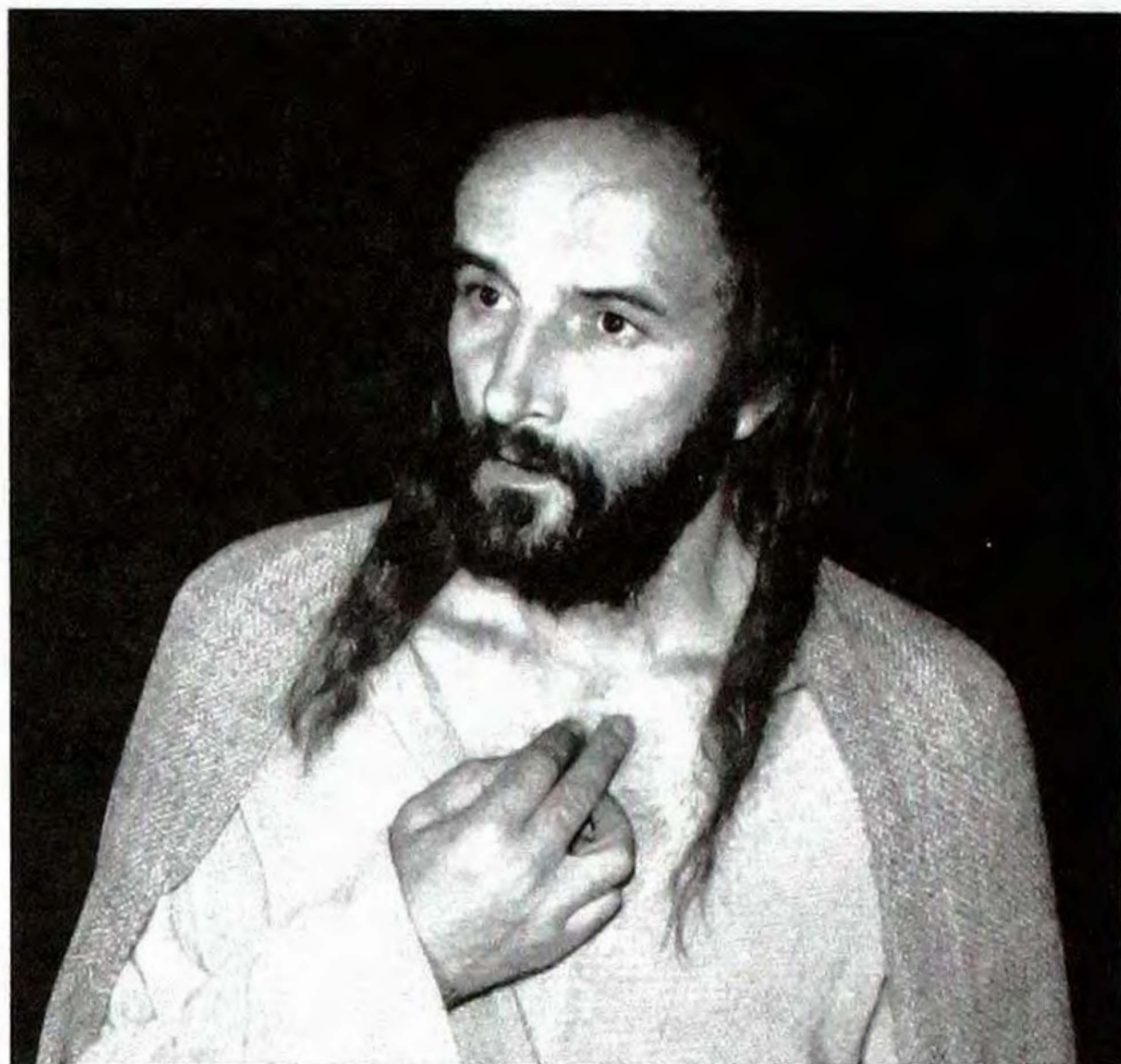
Автори, показуючи людську гідність, спокійну віру, підкреслюють і господарську жилку цього народу, який споконвіку тут живе, господарює, співає пісень і не хоче нікого завойовувати. Щасливе і безтурботне довоєнне минуле напливе єдиний раз – і цей епізод вибудовано найвдаліше. Петро з братчиком ночує вдома, прокинувшись вночі, він намацує під лавою шкільне випускне фото, показує Павлові, що теж прокинувся, а монтажним стиком – на схилі гори чоловіки з топірцями в гуцульських строях співають колядку. Ще недоспівана пісня, а вже ряди порідили, і до кінця пісні залишаються на схилі одиниці... Режисер, вдало поєднуючи зображення й звуковий ряд, створює драматичне напруження, і без слів, візуально подає вагому інформацію.

Сьогодні цей фільм дивишся іншими очима, ніж 1991 року. Змінилися настрої, тому що багато людей, які думали, що незалежність є гарантом щасливого, безтурботного життя, глибоко розчарувались. Їм почало здаватися, що ідея незалежності – ідея примарна, а то й шкідлива, краще залежність, краще, коли хтось за тебе думає і вирішує... Справді, незалежність – це те, що виборюється кожним вчинком кожного члена суспільства, і вимагає вона жертвовності, повсякденної праці, терпіння, а не аморального зиску для

Микола Федюк під час роботи над фільмом «Нам дзвони не грали, коли ми вмирали». «Галфільм», 1991.

Кадріз незавершеного фільму «Амур і Демон». Режисер Микола Федюк. 1994.

Валентин Троцюк у фільмі «Амур і Демон».

48

себе... Не знаю, чи фільм може додати оптимізму, але як апологетика жертвності він залишається сучасним.

Мотив негучного героїзму, образ людини, яка може бути моральним взірцем навіть у неймовірно важких умовах, на жаль, не був підхоплений ні в кіно, ні в літературі. Чомусь переважило бажання розібратися з тотально функціонуючою аморальністю, а звідси уже прагнення відкинути моральність як щось зайве. Переключення на темні сторони людської істоти, суспільного буття пояснюється і тою шаленою навалою американської масової культури, комерційного кіно, яке апелює до низьких інстинктів, знімає з обігу самі поняття благородства, безкорисливості чи моральної висоти.

Ось в умовах такої трансформації Микола Федюк не може реалізувати свої ідеї страдництва, жертвності. Але він встиг (1994 року) зняти картину з трохи дивною назвою «Амур і Демон» (за сценарієм Ю.Андруховича). Фільм не завершений, але вже на тій стадії, коли про нього можна скласти уявлення (режисер записав його на відео). Це історія, в основі якої реальний факт про злочини колишнього високопоставленого чиновника НКВС (у фільмі він має прізвище Костров), який в часи масових репресій зібрав чимало мистецьких шедеврів у львівських родинах репресованих, а нині, будучи багатієм, козиряє власною колекцією і прагне прилаштувати її в одному з музеїв Росії.

Довкола цієї постаті розгортається детективна історія, адже сам могутній Костров все-таки загинув від рук власних охоронців, яких він роздратував неадекватними вчинками. Є у фільмі його антипод — юнак-ідеаліст, який випадково потрапляє до помешкання Кострова, а той чомусь (з фільму не зовсім зрозуміло, чому) в ньому став

зацікавлений, посвячує його у свої думки і допускає до колекції. Юнак швидко зорієнтувався, що все тут награване, і почав діяти. Йому загрожують, але фінал, як і годиться в таких історіях, на користь юнака. Костров тільки встигне заявити по телебаченню про передачу власної колекції. В його загибелі замішана його утриманка, колишня студентка, яку він звабив і яка прозріла, побачивши юнака і покохавши його. Але якраз оця лірична колізія найменш вдала у фільмі — відчувається невдалий вибір акторів. Непереконливий і образ юнака, якому випало викрити і судити іншу людину. Актор цього ніяк не виправдовує, і тому сама історія не заряджена енергією сильної особистості, а це мало б бути.

«Амур і Демон» має свою особливість, так би мовити, «родзинку». Маю на увазі фільм у фільмі, тобто вмонтовані в основну оповідь епізоди зйомок фільму про Ісуса Христа, а саме про його шлях на Голгофу, про Пілата. Ісуса Христа грає Валентин Троцюк. Ці епізоди — найбільш вражаючі у фільмі, прекрасні костюми давньоримських воїнів, прекрасна давньоєврейська мелодія. Але майже відсутній зв'язок із основною лінією фільму, тому й сприймаються ці епізоди як декоративна вставка у фільм.

І зрештою, кілька слів про мрію. Про неї вже згадувалось — зняти фільм за новелою Василя Стефаника «Сини». Як відомо, коротенький фрагмент із цієї новели використали Іван Драч та Леонід Осика у фільмі «Камінний хрест» (розмова Івана Дідуха з жайворонком). Але важко уявити фільм за сценарієм «Апокаліпсис Івана», насамперед тому, що це має бути монолог. Та ще й монолог стражденного, самотнього чоловіка, чие здоров'я підірване важкою працею, а розум — тяжкою втратою: обидва сини загинули на війні, а дружина померла, не перенівши цієї трагедії.